

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเสริมสร้างความเพียร และคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้ของนักเรียนในศตวรรษที่ 21 *

APPLYING THE FOUR BASES OF SUCCESS (IDDHIPADA 4) TO FOSTER PERSEVERANCE AND A LIFELONG LEARNING CULTURE IN 21ST- CENTURY STUDENTS

บุญยานุช สุขสร้าง¹, พระภาวนามังคลาจารย์², พระอุดมวชิรมลี (อนันต์ กุศลาลงกาโร)³,
สมชัย ศรีนอก⁴ และ พระชยพล อุทัย (บุญถาวร)⁵

Bunyanuch Sookrang¹, Phra Bavanamangkarajarn², Phra Udomvachiramoli³, Somchai Srinok⁴
and Phra Chayapon Autayo (Boonthaworn)⁵

¹⁻⁵มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹⁻⁵Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author's Email: Krubota.4849@gmail.com

วันที่รับบทความ : 6 มีนาคม 2569; วันที่แก้ไขบทความ 23 มีนาคม 2569; วันที่ตอบรับบทความ : 23 มีนาคม 2569

Received 6 March 2026; Revised 26 March 2026; Accepted 26 March 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เชิงลึกและเสนอแนวทางเชิงประยุกต์เกี่ยวกับการนำหลัก อิทธิบาท 4 มาใช้ในการเสริมสร้างความเพียรและคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้ของนักเรียนในบริบทการศึกษาแห่งศตวรรษที่ 21 อันเป็นยุคที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี สังคม และเศรษฐกิจ การศึกษาจึงจำเป็นต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพในการเรียนรู้ด้วยตนเองและสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม การศึกษาครั้งนี้ใช้

Citation:

* บุญยานุช สุขสร้าง, พระภาวนามังคลาจารย์, พระอุดมวชิรมลี (อนันต์ กุศลาลงกาโร), สมชัย ศรีนอก และ พระชยพล อุทัย (บุญถาวร). (2569). การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเสริมสร้างความเพียรและคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้ของนักเรียนในศตวรรษที่ 21. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 4(2), 1-14.

Bunyanuch Sookrang, Phra Bavanamangkarajarn, Phra Udomvachiramoli, Somchai Srinok and Phra Chayapon Autayo (Boonthaworn). (2026). Applying The Four Bases of Success (Iddhipada 4) to Foster Perseverance and A Lifelong Learning Culture In 21st-Century Students. Journal of Interdisciplinary Social Development, 4(2), 1-14.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/>

วิธีการวิเคราะห์เอกสารทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการสังเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาสมัยใหม่ โดยเฉพาะทฤษฎีแรงจูงใจภายในและแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อค้นหาความสอดคล้องเชิงหลักการและเชิงปฏิบัติ ผลการวิเคราะห์พบว่า อิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นหลักธรรมที่มุ่งพัฒนาพลังภายในของบุคคลอย่างเป็นระบบ ฉันทะช่วยกระตุ้นความพอใจและความรักในสิ่งที่เรียนรู้ อันเป็นรากฐานของแรงจูงใจภายใน วิริยะส่งเสริมความเพียรพยายามและความอดทนต่ออุปสรรค จิตตะช่วยให้เกิดสมาธิและความเอาใจใส่ต่อภารกิจการเรียนรู้ ส่วนวิมังสาเป็นกระบวนการไตร่ตรองตรวจสอบและปรับปรุงตนเองอย่างต่อเนื่อง เมื่อบูรณาการหลักธรรมดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะช่วยพัฒนานักเรียนให้มีความรับผิดชอบ มีความมุ่งมั่น และสามารถเรียนรู้อย่างมีความหมาย นอกจากนี้ ยังเอื้อต่อการพัฒนาสมรรถนะการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของพลเมืองในศตวรรษที่ 21 อันจะนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในอนาคต

คำสำคัญ: ความเพียร, ใฝ่เรียนรู้, ศตวรรษที่ 21, อิทธิบาท 4

Abstract

This academic article aims to provide an in-depth analysis and proposed applied approaches to using the Four Bases of Success (Ithipath 4) to foster perseverance and a love of learning in students within the context of 21st-century education, an era of rapid technological, social, and economic change. Education therefore needs to focus on developing learners' potential for self-learning and appropriate adaptation. This study uses a method of analyzing Buddhist literature combined with synthesizing modern educational concepts, particularly intrinsic motivation theory and active learning concepts To find consistency between principle and practice, the analysis revealed that the Four Bases of Success (Ithipatha 4), comprising Chanda (desire), Viriya (effort), Citta (mind), and Vimamsa (investigation), are principles aimed at systematically developing an individual's inner strength. Chanda stimulates satisfaction and love for what is being learned, which is the foundation of intrinsic motivation. Diligence

(Virya) promotes perseverance and endurance in the face of obstacles. Concentration (Citta) helps develop focus and attention to learning tasks. Reflection (Vimamsa) is the process of continuous self-examination, examination, and improvement. When these principles are integrated into a learner-centered learning process, This will help develop students to be responsible, determined, and able to learn meaningfully. Furthermore, it contributes to the development of lifelong learning competencies, which are essential characteristics of 21st-century citizens and will lead to the development of future human resources.

Keywords: Perseverance, Eagerness to Learn, 21st Century, The Four Bases of Success

บทนำ

ในยุค Digital Transformation นักเรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วผ่านอุปกรณ์ดิจิทัลเพียงปลายนิ้วสัมผัส เทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้กระบวนการค้นคว้าและการสืบค้นความรู้เป็นไปอย่างสะดวกและไร้ข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ อย่างไรก็ตาม ความสะดวกดังกล่าวกลับมามีความท้าทายสำคัญ คือ ภาวะ “สมาธิสั้นเทียม” อันเกิดจากการเสพข้อมูลอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องโดยขาดการไตร่ตรองอย่างลึกซึ้ง Carr (2020) นักเรียนจำนวนไม่น้อยมีแนวโน้มเปลี่ยนความสนใจบ่อยครั้ง ขาดความอดทนต่อเนื้อหาที่ซับซ้อน และหลีกเลี่ยงงานที่ต้องใช้ความพยายามยาวนาน Duckworth (2016) ปัญหาสำคัญจึงมีได้อยู่ที่ “การเข้าถึงความรู้” เพราะข้อมูลเปิดกว้างมากกว่าทุกยุคสมัย แต่อยู่ที่ “ความเพียรในการเข้าถึงความหมาย” ของความรู้นั้นอย่างแท้จริง กล่าวคือ ผู้เรียนอาจอ่านข้อมูลได้รวดเร็ว แต่ไม่สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ หรือประยุกต์ใช้ได้อย่างลึกซึ้ง

ดังนั้น การส่งเสริมความเพียรและคุณลักษณะใฝ่รู้จึงไม่อาจแก้ไขได้ด้วยการเพิ่มปริมาณเนื้อหาหรือกิจกรรมการสอนเท่านั้น หากต้องมุ่งสร้าง “ฐานใจ” ที่มั่นคงและเข้มแข็งให้แก่ผู้เรียน การพัฒนาภายในจิตใจจึงเป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ในบริบทนี้ หลัก อิทธิบาท 4 จึงนับเป็นเครื่องมือทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพสูง เนื่องจากครอบคลุมทั้งมิติด้านอารมณ์ คือ ฉันทะ ซึ่งสร้างความรักและความพอใจในการเรียนรู้ มิติด้านพฤติกรรม คือ วิริยะ ที่เสริมความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง มิติด้านสมาธิ คือ จิตตะ ที่ช่วยทำให้เกิดความจด

จ้อและคุณภาพของการทำงาน และมิติด้านสติปัญญา คือ วิมังสา ที่ส่งเสริมการไตร่ตรอง ตรวจสอบอย่างมีเหตุผล (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559) องค์ประกอบทั้งสี่ประการนี้ล้วนเป็นหัวใจของการเรียนรู้ด้วยตนเอง ที่ผู้เรียนสามารถกำหนดเป้าหมาย ควบคุมกระบวนการเรียนรู้ และประเมินผลตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่องท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. หลักอิทธิบาท 4

หลักอิทธิบาท 4 ถือเป็นพุทธธรรมที่เป็นรากฐานสำคัญในการอธิบาย “ปัจจัยเชิงสาเหตุแห่งความสำเร็จ” หรือมิติต่างจิตปัญญาที่เกื้อหนุนให้บุคคลบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ มิได้จำกัดเพียงความสำเร็จเชิงรูปธรรมทางวัตถุเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงกระบวนการพัฒนาอุปนิสัยแห่งปัญญา ทั้งในด้านการเรียนรู้ การปฏิบัติงาน และการดำเนินชีวิตอย่างมีบูรณาการ หลักธรรมนี้มุ่งเน้นการปฏิบัติขั้นของพลังภายใน โดยเชื่อมั่นว่าความสำเร็จมิได้เป็นเพียงผลผลิตจากปัจจัยแวดล้อมภายนอก แต่เป็นอุปนิสัยที่เกิดจากสัมมาทิฐิ ความมุ่งมั่น การมีสมาธิจดจ่อ และการประยุกต์ใช้ปัญญาอย่างเป็นระบบ เมื่อนำมาปรับใช้ในบริบททางการศึกษา อิทธิบาท 4 จึงทำหน้าที่เป็น “กรอบแนวคิดเชิงจิตวิทยาและจริยธรรม” ที่ส่งเสริมคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้และความเพียรของผู้เรียนอย่างมีพลวัต โดยมีรายละเอียดเชิงลึกดังนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) , 2559)

1) ฉันทะ การสร้างแรงจูงใจภายในและความปรารถนาในความรู้ ฉันทะ หมายถึงความพึงพอใจเชิงบวกหรือความยินดีในการกิจที่กระทำ จัดเป็นพลังขับเคลื่อนภายในที่กระตุ้นให้บุคคลแสวงหาการพัฒนาตนเองโดยปราศจากการบังคับจากปัจจัยภายนอก ในมิติของการศึกษา ฉันทะเปรียบได้กับ “แรงจูงใจภายใน” ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยความสนใจ มิใช่เพียงเพื่อสัมฤทธิ์ผลในรูปของคะแนนหรือรางวัลตอบแทน เมื่อผู้เรียนเกิดฉันทะ จะส่งผลให้เกิดความกระตือรือร้นและมุ่งมั่นในการสืบเสาะหาความรู้ พร้อมเผชิญกับเนื้อหาที่มีความซับซ้อนด้วยเจตคติเชิงบวก การเสริมสร้างฉันทะจึงจำเป็นต้องอาศัยการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับศักยภาพและบริบทของผู้เรียน เพื่อสร้างพื้นฐานแห่งการใฝ่เรียนรู้ที่ยั่งยืน

2) **วินัย** ความเพียรเชิงพฤติกรรมและความยืดหยุ่นทางจิตใจ วินัย คือ พลังแห่งความเพียรพยายาม ความมุ่งมั่น และความอดทนต่อสภาวะวิกฤต เป็นมิติทางพฤติกรรมที่ผลักดันให้บุคคลดำเนินการตามเป้าหมายอย่างต่อเนื่องแม้ในสถานการณ์ที่ยากลำบาก ในบริบทการเรียนรู้ วินัยส่งเสริมให้นักเรียนมี “ความทรหด” และ “ความยืดหยุ่นทางจิตใจ” ต่ออุปสรรคเชิงวิชาการ ความเพียรในลักษณะนี้มีใช้การกระทำซ้ำอย่างปราศจากทิศทาง แต่เป็นการลงมือปฏิบัติอย่างมีจุดมุ่งหมาย ครูผู้สอนสามารถส่งเสริมวินัยได้โดยการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เป็นลำดับขั้น และการปลูกฝัง “กรอบแนวคิดแบบเติบโต” ที่ปรับเปลี่ยนข้อผิดพลาดให้เป็นโอกาสแห่งการพัฒนา

3) **จิตตะ** การบริหารสมาธิและการจดจ่อในยุทธศาสตร์แน่วแน่ จิตตะ หมายถึง ภาวะแห่งความตั้งใจมั่นและความจดจ่อแน่วแน่ต่อภารกิจ เป็นพลังมิติด้านสมาธิที่ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของผลงาน ในยุคดิจิทัลที่มีสิ่งเร้าจำนวนมาก จิตตะกลายเป็นทักษะที่ขาดไม่ได้ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถประมวลผลข้อมูลเชิงลึก และลดความคลาดเคลื่อนที่เกิดจากภาวะความเร่งรีบ การพัฒนาจิตตะในสถานศึกษาสามารถบูรณาการผ่านกิจกรรมการฝึกสติ และการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานที่ต้องใช้สมาธิขั้นสูง เพื่อให้ความเพียรพยายามสัมฤทธิ์ผลได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

4) **วิมังสา** การสะท้อนคิดและการพัฒนาปัญญาเชิงวิพากษ์ วิมังสา คือ กระบวนการใช้ปัญญาไตร่ตรอง การวิเคราะห์เชิงเหตุผล และการประเมินผลเพื่อการปรับปรุงพัฒนา เป็นมิติทางปัญญาที่ยกระดับการเรียนรู้จากการทำตามแบบแผนสู่กระบวนการ “สะท้อนคิด” ในกระบวนการเรียนรู้ วิมังสาช่วยให้ผู้เรียนสามารถประเมินสมรรถนะของตนเอง และพัฒนากลยุทธ์การเรียนรู้ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนที่มีวิมังสาจะพัฒนาทักษะ “การคิดเชิงวิพากษ์” โดยไม่ยอมรับข้อมูลในทันที แต่จะตั้งคำถาม ตรวจสอบหลักฐาน และแสวงหาแนวทางที่ดีกว่าเดิมอยู่เสมอ

2. ทฤษฎีความทรหด

ทฤษฎีความทรหด (Grit Theory) เป็นแนวคิดเชิงจิตวิทยาเชิงบวก ที่เสนอโดย Angela Duckworth ซึ่งระบุว่า พยากรณ์สำคัญของความสำเร็จในระยะยาวมิได้จำกัดอยู่เพียงระดับสติปัญญา แต่ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะทางจิตที่เรียกว่า “Grit” หรือความทรหด ซึ่งประกอบด้วยสองมิติหลักคือ “ความหลงใหลในเป้าหมายระยะยาว” และ “ความเพียร

พยายามอย่างต่อเนื่อง” บุคคลที่มีความทรหดสูงจะมีพฤติกรรมที่มุ่งเน้นเป้าหมายอย่างไม่ลดละ และมีความมานะบากบั่นแม้เผชิญกับสภาวะวิกฤตหรือความล้มเหลว

1) องค์ประกอบมิติความหลงใหล สะท้อนถึงการรักษาระดับความสนใจในเป้าหมายหนึ่ง ๆ อย่างยั่งยืน ไม่เปลี่ยนทิศทางตามกระแสธารภายนอก

2) องค์ประกอบมิติความเพียร คือ ความสามารถในการควบคุมตนเองเพื่อเอาชนะอุปสรรคและรักษาการลงมือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ

ความสอดคล้องเชิงบูรณาการกับหลักอภิปาฐ 4

แนวคิด Grit มีความสอดคล้องอย่างเป็นนัยสำคัญกับหลักอภิปาฐ 4 ในมิติเชิงพลังงาน กล่าวคือ Passion สอดคล้องกับ “ฉันทะ” ในฐานะแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่สร้างความพึงพอใจในการกิจ และสอดคล้องกับ “วิริยะ” ในฐานะความเพียรเชิงพฤติกรรมที่เข้มแข็ง การส่งเสริม Grit ในสถานศึกษาจึงเป็นการปฏิบัติขึ้นของฉันทะและวิริยะที่ทำงานร่วมกันเพื่อสร้างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

การบูรณาการอภิปาฐ 4 สู่การปฏิบัติ

การบูรณาการหลักอภิปาฐ 4 สู่การปฏิบัติในบริบทการศึกษา มิใช่เพียงการนำหลักธรรมมาอธิบายในเชิงมโนทัศน์ หากแต่เป็นการออกแบบระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เอื้อให้ “ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา” พัฒนาไปสู่พฤติกรรมเชิงประจักษ์และวัฒนธรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีรายละเอียดการนำไปใช้ดังนี้

1. การสร้างฉันทะผ่านการเรียนรู้ที่มีความหมาย ฉันทะควรถูกบูรณาการผ่านการออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงสาระการเรียนรู้เข้ากับบริบทชีวิตจริงของผู้เรียน เช่น การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน หรือการเรียนรู้โดยใช้โครงงาน ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนระบุปัญหาและคุณค่าของสิ่งที่ศึกษาด้วยตนเอง ครูผู้สอนต้องเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ส่งผ่านเนื้อหาเป็นผู้ชี้แนะแนวทาง (Mentor) เพื่อให้ผู้เรียนเห็นถึง “ความหมายเชิงคุณค่า” ซึ่งระบุว่าการรับรู้ถึงความสำคัญและเป้าหมายจะเป็นตัวขับเคลื่อนแรงจูงใจภายใน ที่ยั่งยืนที่สุด (Ryan and Deci , 2017)

2. การสร้างวิริยะผ่านการเสริมต่อการ วิริยะควรได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบผ่านการกำหนดเป้าหมายเชิงสมรรถนะที่มีความท้าทายตามลำดับขั้น เพื่อให้ผู้เรียนสร้างความเชื่อมั่นในอำนาจแห่งตน การฝึกวินัยในการบริหารจัดการเวลาและการเผชิญหน้ากับอุปสรรค

เชิงวิชาการถือเป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอมความเพียรเชิงพฤติกรรม นอกจากนี้ การสร้างวัฒนธรรมในชั้นเรียนที่อนุญาตให้เกิดความผิดพลาด จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาความยืดหยุ่นทางจิตใจ ไม่ย่อท้อต่อความล้มเหลวในระยะสั้น (Vygotsky, 1978)

3. การสร้างจิตตะผ่านการพัฒนาสมาธิและคุณภาพพุทธิปัญญา จิตตะจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมผ่านการจัดสภาพแวดล้อมที่ลดสิ่งรบกวนเพื่อเอื้อต่อการทำงานเชิงลึก โดยเฉพาะในยุคสารสนเทศล้นเกิน การส่งเสริมรูปแบบการทำงานที่ละการกิจ และการบูรณาการกิจกรรมการรู้คิดเชิงสติ ก่อนเริ่มบทเรียน จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดระเบียบความคิดและการประมวลผลข้อมูลเชิงลึก ส่งผลให้เกิดคุณภาพของผลงานที่เกิดจากสมาธิจดจ่ออย่างแท้จริง

4. การวิวัฒน์วิม้งสาผ่านกระบวนการสะท้อนคิด วิม้งสาควรแทรกซึมอยู่ในทุกขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิด และกระบวนการอภิปราย มีการเขียนบันทึกการเรียนรู้ หรือการทำ After Action Review (AAR) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการทำงานที่ผ่านมา กระบวนการเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนพิจารณาจุดแข็งและข้อจำกัดของตนเองอย่างมีวิจารณญาณ สอดคล้องกับแนวคิดของ ที่ว่าบุคคลจะเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริงจากการไตร่ตรองในสิ่งที่ได้กระทำลงไป (Dewey, 1933)

จะเห็นได้ว่า การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 ในการศึกษาเป็นการออกแบบการเรียนรู้ให้ผู้เรียนพัฒนาภายในสู่พฤติกรรมจริง โดยเริ่มจากฉันทะผ่านกิจกรรมที่เชื่อมโยงชีวิตจริงและสร้างแรงจูงใจภายใน วิริยะผ่านการตั้งเป้าหมายและฝึกความเพียรในสภาพแวดล้อมที่ยอมรับความผิดพลาด จิตตะผ่านการเสริมสมาธิและการทำงานอย่างจดจ่อ และวิม้งสาผ่านการสะท้อนคิดและประเมินตนเองอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งทั้งสี่องค์ประกอบร่วมกันส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและยั่งยืน

การประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4

การนำหลักอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาในยุคปัจจุบัน มิได้เป็นเพียงการนำหลักจริยธรรมมาสอดแทรกในเชิงเนื้อหา เท่านั้น หากแต่เป็นการประยุกต์ใช้ในฐานะ “ระบบการพัฒนาสมรรถนะภายใน” เพื่อสร้างพลวัตในกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก การดำเนินการสามารถจำแนกออกเป็น 4 ระดับเชิงปฏิบัติการ ดังนี้

1. **ระดับฉันทะ** การสร้างแรงจูงใจผ่านการตระหนักในคุณค่า ฉันทะถือเป็นปฐมบทของการเรียนรู้ที่มีความหมาย (Meaningful Learning) เมื่อผู้เรียนเกิดการรับรู้ถึงคุณค่า ใน

สิ่งที่ศึกษา จะนำไปสู่การปฏิบัติของ แรงจูงใจภายใน ซึ่งระบุว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดความผูกพันกับการเรียนรู้ในระยะยาว สถานศึกษาจึงควรออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงสาระวิชาเข้ากับบริบทจริงของโลก (Ryan:, Deci, 2017) เนื่องจากแนวทางปฏิบัติ การใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ เพื่อกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นเชิงวิชาการ โดยครูเปลี่ยนบทบาทจากผู้บรรยายเป็น “ผู้อำนวยความสะดวก” ที่ช่วยให้ผู้เรียนค้นพบเป้าหมายการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างสรรคความรู้ด้วยปัญญา (Vygotsky, 1978)

2. ระดับวิริยะ การเพาะบ่มความเพียรผ่านการเสริมต่อการเรียนรู้ วิริยะคือพลังแห่งความบากบั่นเชิงพฤติกรรม การพัฒนาในระดับนี้ต้องอาศัยการออกแบบภารกิจที่มีระดับความท้าทายที่เหมาะสม ตามแนวคิด การเสริมต่อการเรียนรู้ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนขยายขอบเขตความสามารถจากจุดที่ทำได้ไปสู่จุดที่ท้าทายขึ้นทีละลำดับขั้น เนื่องจากแนวทางปฏิบัติ การสร้างวัฒนธรรมในชั้นเรียนที่ให้คุณค่ากับ “ความพยายามเชิงกระบวนการ” มากกว่าสติปัญญา โดยกำหนด สอดคล้องกับทฤษฎี ความทรหด ที่เน้นย้ำว่าความสำเร็จเกิดจากการฝึกฝนอย่างมีจุดมุ่งหมาย และความยืดหยุ่นทางจิตใจในการเผชิญกับอุปสรรค (Duckworth, 2016)

3. ระดับจิตตะ การยกระดับคุณภาพพุทธิปัญญาผ่านการทำงานเชิงลึก ในสภาวะแวดล้อมที่มีสิ่งเร้าจำนวนมาก การพัฒนาจิตตะหรือความจดจ่อกลายเป็นสมรรถนะที่สำคัญยิ่ง สถานศึกษาต้องจัดพื้นที่และเวลาที่เอื้อต่อการเกิดสภาวะลื่นไหล เพื่อให้ผู้เรียนสามารถจดจ่ออยู่กับการกิจที่ซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Csikszentmihalyi, 1990) เพราะแนวทางปฏิบัติ การส่งเสริมการทำงานเชิงลึก โดยลดภาระงานแบบอเนกประสงค์ และบูรณาการกิจกรรม การเรียนรู้เชิงสติ เช่น การฝึกสติระยะสั้นก่อนเริ่มบทเรียน เพื่อปรับคลื่นสมองเข้าสู่สภาวะพร้อมรับการเรียนรู้ ส่งผลให้การประมวลผลข้อมูลมีความละเอียดและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

4. ระดับวิมังสา การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดวิมังสาเป็นกลไกทางปัญญาขั้นสูง ที่เกี่ยวข้องกับ กระบวนการอภิปัญญา หรือการรู้คิดเกี่ยวกับความคิดของตนเอง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการปรับปรุงตนเองอย่างต่อเนื่อง (Flavell, 1979) เพราะฉะนั้นแนวทางปฏิบัติ การใช้เครื่องมือสะท้อนคิด เช่น บันทึกรู้คิด หรือกระบวนการเพื่อตรวจสอบช่องว่างระหว่างเป้าหมายและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง กระบวนการนี้ช่วยให้นักเรียนพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ และสามารถปรับเปลี่ยนกลยุทธ์การเรียนรู้ให้เหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

การประยุกต์ใช้อัทธิบาท 4 ในรูปแบบบูรณาการ สร้างให้เกิดโครงสร้างการเรียนรู้ที่ครบถ้วน โดยเริ่มจากการจุดประกายความรักในความรู้ (ฉันทะ) เสริมสร้างวินัยและความมุ่งมั่น

(วิริยะ) ยกระดับคุณภาพการทำงานด้วยสมาธิจดจ่อ (จิตตะ) และประเมินผลเพื่อการพัฒนาด้วยปัญญา (วิมังสา) เมื่อกระบวนการเหล่านี้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องประสาน ผู้เรียนจะพัฒนาไปสู่การเป็น “ผู้กำกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง” ที่มีสมรรถนะพร้อมสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิตในศตวรรษที่ 21

ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ

การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 ร่วมกับทฤษฎีทางจิตวิทยาการศึกษาร่วมสมัย อาทิ ทฤษฎีความทรหด และกรอบแนวคิดแบบเติบโต ย่อมส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม ทั้งในมิติด้านแรงจูงใจ พฤติกรรมกรรมเชิงวิริยะ สมรรถนะในการกำกับตนเอง และสุขภาวะทางจิตสังคม ดังนี้

1. การยกระดับความทรหดและการเผชิญหน้ากับอุปสรรคเชิงวิชาการ นักเรียนจะมีระดับ ความทรหด (Grit) ในการเผชิญอุปสรรคทางการเรียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อ "ฉันทะ" (การรับรู้คุณค่า) และ "วิริยะ" (ความเพียรเชิงพฤติกรรม) ถูกผนวกรวมเข้าด้วยกัน ผู้เรียนจะพัฒนาความทนทานต่อสภาวะความยากลำบากและความล้มเหลวระยะสั้น โดยมองว่าอุปสรรคคือกลไกในการขยายขีดความสามารถมากกว่าจะเป็นข้อจำกัดด้านสติปัญญา สอดคล้องกับแนวคิด ที่ระบุว่าความทรหดเป็นตัวพยากรณ์ความสำเร็จที่แม่นยำกว่าระดับไอคิว ส่งผลให้ผู้เรียนมีความมั่นคงทางอารมณ์และความต่อเนื่องในการดำเนินงานสู่เป้าหมายระยะยาว (Duckworth, 2016)

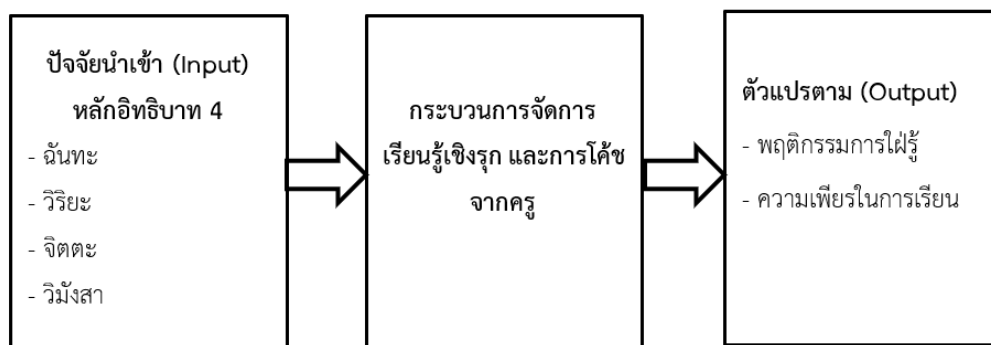
2. การเกิดทักษะการเรียนรู้กำกับตนเองและความเป็นผู้เรียนตลอดชีวิต การบูรณาการอิทธิบาท 4 นำไปสู่การอุบัติของ ทักษะการเรียนรู้กำกับตนเอง (Self-Regulated Learning) อย่างเป็นรูปธรรม เมื่อผู้เรียนได้รับการบ่มเพาะ "จิตตะ" (การจดจ่อเชิงลึก) และ "วิมังสา" (การไตร่ตรองเชิงอภิปัญญา) จะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ และติดตามความก้าวหน้าของตนเองได้อย่างมีระบบ กระบวนการนี้เปลี่ยนสถานะผู้เรียนจากผู้รับข้อมูลสู่การเป็น ผู้เรียนเชิงรุก ที่มีสมรรถนะในการสืบค้นและสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้ด้วยตนเอง อันเป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตในบริบทของสังคมฐานความรู้ (Zimmerman, 2002)

3. การส่งเสริมสุขภาวะทางจิตและการลดภาวะความเครียดเชิงวิชาการ การประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4 ช่วยลดภาวะความเครียดและความวิตกกังวลจากการเรียน เนื่องจาก

ผู้เรียนมีระบบการจัดการตนเองที่เป็นขั้นตอน การฝึกแบ่งภารกิจเป็นส่วนย่อยและการสะท้อนคิด ช่วยเพิ่ม การรับรู้ความสามารถของตนเอง และสร้าง ความรู้สึกควบคุมได้ ต่อสถานการณ์ การเรียนรู้ตามทฤษฎีของ Bandura (1997) นอกจากนี้ การปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อความผิดพลาดผ่านกระบวนการวิม้งสา ยังช่วยลดแรงกดดันจากการเปรียบเทียบเชิงลบ ส่งผลให้ผู้เรียนมีสุขภาวะทางจิตที่สมดุลและมีเจตคติเชิงบวกต่อการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง

การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 ร่วมกับทฤษฎีทางจิตวิทยาการศึกษาสมัยใหม่ช่วยพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านแรงจูงใจ พฤติกรรม และสุขภาวะ โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความทรหดในการเผชิญอุปสรรคผ่านการผจญภัยและวิริยะ ทำให้มองความยากลำบากเป็นโอกาสในการพัฒนา เกิดทักษะการเรียนรู้กำกับตนเองจากการใช้จิตตะและวิม้งสาในการวางแผน ติดตาม และสะท้อนการเรียนรู้ของตนเอง จนก้าวสู่การเป็นผู้เรียนตลอดชีวิต อีกทั้งยังช่วยลดความเครียดทางการเรียน เพราะผู้เรียนมีความสามารถในการจัดการตนเอง มีความเชื่อมั่นในศักยภาพ และมีทัศนคติเชิงบวกต่อความผิดพลาด ส่งผลให้เกิดความสมดุลทางจิตใจและการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

การขับเคลื่อนเชิงระบบเพื่อเสริมสร้างความเพียรและคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้ผ่านหลักอิทธิบาท 4 จำเป็นต้องอาศัยการสอดประสานระหว่างภาคส่วนต่างๆ อย่างเป็นเอกภาพ เพื่อเปลี่ยนผ่านจากการเรียนรู้เชิงเทคนิคไปสู่การพัฒนาฐานรากแห่งจิตปัญญา ดังข้อเสนอแนะต่อไปนี้

1. การสถาปนาวัฒนธรรมการเรียนรู้องค์กร ในระดับโครงสร้าง นโยบายการศึกษาควรข้ามพ้นการสอนเชิงศีลธรรมแบบแยกส่วน ไปสู่การเป็น “วิถีปฏิบัติเชิงสถาบัน” (Institutionalized Practice) โดยกำหนดให้อิทธิบาท 4 เป็นสมรรถนะแกนกลาง แทรกซึมอยู่ในทุกสาขาวิชา แนวทางปฏิบัติ สถานศึกษาควรกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จเชิงพฤติกรรม ที่สะท้อนถึงองค์ประกอบทั้งสี่ เช่น อัตราการมีส่วนร่วมเชิงรุก (ฉันทะ), ความต่อเนื่องในความพยายามเผชิญโจทย์ยาก (วิริยะ), คุณภาพของสมาธิในภารกิจ (จิตตะ) และทักษะการประเมินตนเอง (วิมังสา) เพราะว่าการปรับเปลี่ยนเกณฑ์การประเมิน การศึกษาเน้นคุณค่าของกระบวนการ สถานศึกษาควรลดการพึ่งพิงผลสัมฤทธิ์เชิงปริมาณ (Grades) แล้วหันมาใช้ในการประเมินเพื่อพัฒนาที่เชิดชูความทรหดและการเรียนรู้จากความล้มเหลว (UNESCO, 2021)

2. การเปลี่ยนผ่านบทบาทสู่ผู้อำนวยความสะดวกเชิงปัญญา (Pedagogical Transformation)

ครูผู้สอนถือเป็นตัวแปรสำคัญ (Mediator) ในการแปรหลักธรรมสู่การปฏิบัติ โดยต้องเปลี่ยนผ่านบทบาทจากผู้ส่งผ่านความรู้ไปสู่ “ผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้เชิงลึก” แนวทางปฏิบัติ ครูควรใช้เทคนิคการตั้งคำถามเชิงรุก เพื่อกระตุ้นมิติด้าน วิมังสา และสร้างสภาวะ ความปลอดภัยทางจิตวิทยาในห้องเรียนว่าเป็นปัจจัยชี้ขาดที่ทำให้ผู้เรียนกล้าลองผิดลองถูกและเปิดรับความท้าทายซึ่ง (Edmondson, 2018) เป็นแบบอย่าง (Role Modeling) ตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม การที่ครูแสดงออกถึงความหลงใหลในศาสตร์ที่สอน (ฉันทะ) และความขยันหมั่นเพียรในการแก้ปัญหา (วิริยะ) จะส่งผลต่อการก่อรูปบุคลิกภาพใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนผ่านการเลียนแบบเชิงพฤติกรรม (Bandura, 1977)

3. ภาควิชาช่วยครอบครัวยุคใหม่ การสร้างนิเวศการเรียนรู้ที่เกื้อหนุน ครอบครัวยุคใหม่เป็นหน่วยการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานที่มีผลต่อการสร้างกรอบแนวคิดของเด็กอย่างลึกซึ้ง การสนับสนุนจากผู้ปกครองต้องมุ่งเน้นการสร้างแรงจูงใจภายในมากกว่าการควบคุมเชิงพฤติกรรมจากภายนอก แนวทางปฏิบัติ สนับสนุนให้ผู้ปกครองใช้กระบวนการสะท้อนคิดร่วมกับบุตรหลานผ่านการสนทนาในชีวิตประจำวันเพื่อฝึกฝนด้าน วิมังสา และการให้คำชมที่เน้นความพยายาม (Dweck, 2017) การสร้างความต่อเนื่อง ครอบครัวยุคใหม่ควรเป็นพื้นที่ส่งเสริมการทำกิจกรรมที่ผู้เรียนมีความถนัดเฉพาะทาง เพื่อให้ ฉันทะ ไม่ถูกจำกัดอยู่เพียงในตำรา แต่เติบโตผ่านประสบการณ์ตรงในชีวิต

สรุปการพัฒนาคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้มีใช้ภารกิจเอกเทศ แต่เป็นความรับผิดชอบเชิงระบบนโยบายที่ชัดเจนจะสร้างโครงสร้าง ครูที่มีศักยภาพจะสร้างกระบวนการ และครอบครัวที่เข้าใจจะสร้างรากฐาน เมื่ออิทธิบาท 4 ถูกแปรสภาพเป็นนวัตกรรมเชิงปฏิบัติการที่สอดประสานกัน ผู้เรียนย่อมได้รับการหล่อหลอมทางปัญญาอย่างบูรณาการ อันเป็นเกราะป้องกันที่สำคัญในการเผชิญหน้ากับความผันผวน และความซับซ้อน ของสังคมโลกในศตวรรษที่ 21

สรุป

ในยุคแห่งความผันผวนทางเทคโนโลยีและสารสนเทศ คุณลักษณะด้านความเพียรพยายามและจิตวิญญาณแห่งการใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต กลายเป็นฐานรากที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ บทความวิชาการฉบับนี้ชี้ให้เห็นว่า แม้นักเรียนในศตวรรษที่ 21 จะสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้เพียงปลายนิ้วสัมผัส แต่ความสะดวกสบายดังกล่าวกลับนำมาซึ่งความท้าทายในด้านสมาธิจดจ่อและความอดทนต่อความยากลำบากเชิงวิชาการ การบูรณาการหลัก "อิทธิบาท 4" ซึ่งเป็นพุทธธรรมว่าด้วยฐานปัจจัยแห่งความสำเร็จ จึงเป็นนวัตกรรมเชิงพฤติกรรมศาสตร์ที่สอดคล้องอย่างลงตัวกับทฤษฎีจิตวิทยาสมัยใหม่อย่างทฤษฎีความทรหด

กลไกการขับเคลื่อนเริ่มจากการปลูกฝัง "ฉันทะ" หรือความพึงพอใจเชิงบวกในภารกิจ ซึ่งเปรียบได้กับแรงจูงใจภายใน ที่มุ่งเน้นการชี้ให้เห็นคุณค่าเชิงความหมายของความรู้มากกว่าผลลัพธ์เชิงปริมาณ นำไปสู่การปฏิบัติที่เปี่ยมด้วย "วิริยะ" หรือความเพียรพยายามเชิงพฤติกรรมที่มีความยืดหยุ่นทางจิตใจ ไม่ย่อท้อต่อความผิดพลาดระยะสั้น ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะของบุคคลที่มีความทรหด (Grit) ในขณะเดียวกัน การพัฒนา "จิตตะ" หรือการบริหารจัดการสมาธิท่ามกลางสิ่งรบกวนทางดิจิทัล ช่วยยกระดับคุณภาพของการเรียนรู้สู่ระดับลึก และประการสุดท้ายคือการใช้ "วิมังสา" หรือกระบวนการอภิปัญญา ในการสะท้อนคิดและประเมินตนเอง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการปรับปรุงกลยุทธ์การเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

การนำหลักการดังกล่าวสู่การปฏิบัติในสถานศึกษาจำเป็นต้องอาศัยนิเวศการเรียนรู้ที่เกื้อหนุน ตั้งแต่ต้นนโยบายที่เน้นกระบวนการมากกว่าผลผลิต ครูผู้สอนที่ผันบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) จนถึงครอบครัวที่ส่งเสริมความเชื่อมั่นในศักยภาพตนเอง ผลลัพธ์ที่คาดหวังจะได้รับคือการสร้างผู้เรียนที่มีอำนาจในการกำกับตนเอง มีสุขภาวะทางจิตที่เข้มแข็ง และมีความพร้อมในการแสวงหาความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่องท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของโลกในปัจจุบัน บทสรุปของบทความนี้จึงยืนยันว่าการใช้พุทธวิธีอิทธิบาท 4 มิใช่เพียงการ

สอนจริยธรรมแบบดั้งเดิม แต่เป็นการสร้างแบบจำลองการพัฒนาผู้เรียนองค์รวมที่บูรณาการทั้งมิติด้านอารมณ์ พฤติกรรม และปัญญาเข้าด้วยกันอย่างสมบูรณ์ เพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในฐานะพลเมืองโลก

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. New York: Harper & Row.
- Duckworth, A. (2016). *Grit: The Power of Passion and Perseverance*. New York: Scribner.
- Duckworth, A. L., Peterson, C., Matthews, M. D., & Kelly, D. R. (2007). Grit: Perseverance and passion for long-term goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(6), 1087–1101.
- Dweck, C. S. (2017). *Mindset: Changing the Way You think to Fulfil Your Potential*. London: Robinson.
- Dewey, J. (1933). *How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process*. Boston: D.C. Heath.
- Hattie, J., & Timperley, N. (2007). The Power of Feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81–112.
- Edmondson, A. C. (2018). *The Fearless Organization: Creating Psychological Safety in the Workplace for Learning, Innovation, and Growth*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry. *American Psychologist*, 34(10), 906–911.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness. New York: Guilford Press.

Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.

UNESCO. (2021). Reimagining our futures together: A new social contract for education. Paris: UNESCO.

Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview. Theory Into Practice, 41(2), 64-70.